

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОМУ СКЛАДУ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО РОБОТИ З НАСЕЛЕННЯМ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

УДК 355.23:355.457 (477)

О. Я. Гнидюк

Надійний захист інтересів держави на її державних кордонах неможливий без активної участі громадян України. Саме тому роботу з мешканцями контрольованих прикордонних районів виокремлено як пріоритетний напрямок діяльності Державної прикордонної служби України. Це вимагає від офіцерів-прикордонників високого рівня професійної майстерності та підготовленості, наявності спеціальних знань та вмінь. Проведене дослідження надало можливість встановити, що у професійній підготовці майбутніх офіцерів залишаються потенційні резерви для вдосконалення процесу формування в них готовності до роботи з населенням контрольованих прикордонних районів. З цією метою науково-педагогічному складу у своїй діяльності необхідно дотримуватись методичних рекомендацій, які розроблено на основі отриманих результатів.

Метою статті є розробка методичних рекомендацій науково-педагогічному складу щодо формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з населенням в умовах навчально-виховного процесу вищого навчального закладу.

Для того, щоб формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з населенням контрольованих прикордонних районів було більш результативним, доцільно:

1. *Активізувати у курсантів мотивацію до діяльності, що пов'язана з роботою з мешканцями прикордоння.* Адже відомо, що ціннісні орієнтації є одним із найважливіших компонентів у структурі особистості, який визначає її

поведінку і ставлення до навколишнього світу. Для їх розвитку важливо актуалізувати та закріплювати у курсантів потребу налагоджувати конструктивні відносини з населенням контрольованих прикордонних районів, опанувати спеціальні знання та вміння, зокрема готувати і проводити роз'яснювальні та профілактичні заходи з місцевим населенням на ділянці підрозділу охорони державного кордону, використовувати місцеве населення в оперативно-службовій діяльності, опанувати способи отримання оперативної інформації, форми і методи роботи з населенням у прикордонних населених пунктах, знати та використовувати ментальні, професійні, демографічні, психологічні і соціальні особливості окремих категорій місцевих жителів тощо.

Для появи інтересу до діяльності, що пов'язана з роботою з мешканцями прикордоння, необхідним є розуміння її корисності та важливості. З цією метою за допомогою проблемних завдань потрібно ставити курсантів у такі умови, коли вони на власному досвіді переконуються в необхідності тих чи інших знань. Також потрібно дбати про те, щоб отримані знання і вміння постійно застосовувались на практиці, оскільки, якщо вивчений матеріал мало використовується або зовсім не використовується надалі, у курсантів може виникнути відчуття, що знати його не обов'язково.

2. Ураховувати мету та завдання формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з населенням контрольованих прикордонних районів. Метою зазначеного процесу є створення умов для розвитку мотивів, потреб, інтересів і ціннісних орієнтацій майбутнього офіцера, здібностей до самоконтролю та самовдосконалення, спеціальних знань, умінь і навичок, системи індивідуально-психологічних особливостей та професійно важливих якостей, необхідних для роботи з населенням прикордоння.

3. Посилити спрямованість педагогічного процесу на розвиток пізнавальної активності курсантів. Необхідно врахувати, що проблема інтересу – це не лише питання про позитивний емоційний стан курсантів під час занять. Від її вирішення залежить: будуть засвоєні майбутніми офіцерами

знання мертвим капіталом чи стануть активним надбанням у майбутній професійній діяльності.

Для цього потрібно включати курсантів у самостійний пошук і відкриття нових знань, вирішення проблемних завдань. Основна рушійна сила пошукового, проблемного навчання – це система запитань та завдань, які ставляться перед курсантами, зокрема загострення протиріч між старими, сформованими у життєвому досвіді уявленнями і новими знаннями; встановлення подібності чи відмінності; визначення причинно-наслідкових зв'язків; порівняння різних варіантів; підтвердження власними прикладами існуючих в оперативно-службовій діяльності закономірностей; виправлення чийось логічних, фактичних, професійних та інших помилок.

4. Під час навчально-виховного процесу ширше використовувати завдання відкритого типу, коли немає одного правильного рішення. Процедура тренування в продукуванні можливих рішень (гіпотез) суттєво підвищує показники швидкості, гнучкості й оригінальності мислення, що є складовими роботи з мешканцями прикордоння.

5. Упроваджувати у навчальний процес інтерактивні методи навчання, які здатні покращити залучення курсантів до спільної з викладачем дослідницької діяльності.

Інтерактивне навчання – це організація викладачем за допомогою певної системи способів, прийомів, методів освітнього процесу, заснованого на суб'єкт-суб'єктних стосунках педагога і курсанта, багатосторонній комунікації, конструюванні знань майбутнім офіцером, використанні самооцінки та зворотного зв'язку, постійній активності курсанта. Інтерактивне навчання вимагає від науково-педагогічного складу реалізації певних умов в організації навчального процесу, зокрема:

організації навчального процесу як багатосторонньої, партнерської, інтенсивної комунікації, коли зв'язки виникають не лише між викладачем і курсантами, а й між всіма курсантами, а педагог стає рівноправним учасником навчальної діяльності;

сприятливої, позитивної психологічної атмосфери в навчальній аудиторії; спеціальної організації навчального процесу. Це означає, що навчальний простір має бути побудовано таким чином, щоб зробити легкою і природною співпрацю та комунікацію курсантів. Усе, що знаходиться в навчальній аудиторії (обладнання, меблі тощо), має допомагати викладачу організувати простір для інтерактивної діяльності курсантів.

6. *Для результативної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з населенням контрольованих прикордонних районів використовувати інтегративний і діяльнісний підходи.* Це передбачає посилення міждисциплінарних зв'язків, а також інтеграцію дисциплін загальнопрофесійної та спеціально предметної підготовки, а також включення курсантів у різноманітну щодо видів і змісту діяльність, зокрема готувати та проводити роз'яснювальні і профілактичні заходи з місцевим населенням на ділянці підрозділу охорони державного кордону, використовувати місцеве населення в оперативно-службовій діяльності, опанувати способи отримання оперативної інформації, форми та методи роботи з населенням у прикордонних населених пунктах, знати і використовувати ментальні, професійні, демографічні, психологічні та соціальні особливості окремих категорій місцевих жителів тощо.

7. *Забезпечити широку участь курсантів у науково-дослідницькій роботі,* яка є важливим компонентом їх професійної підготовки. Як складова навчального процесу цей вид діяльності збагачує знання навчального матеріалу, розширює кругозір курсантів, допомагає в досягненні ними високого культурного рівня, що є вкрай важливим для роботи з населенням прикордоння. Під час організації дослідницької роботи необхідно дотримуватись принципів особистісно-діяльнісного підходу, зокрема індивідуалізації і стимулювання. Для того, щоб курсанти могли виконати завдання дослідницької роботи, цілі завдань повинні бути зрозумілими курсантам, самі завдання повинні бути доступними, містити алгоритми їх виконання, елементи новизни, можливість своєчасного контролю та корекції. Педагогічний результат дослідницької

діяльності курсантів – це, передусім, безцінний у виховному плані досвід самостійної, творчої дослідницької діяльності, нові знання та вміння, цілий спектр психічних новоутворень.

8. *Формувати і розвивати мотиваційно-ціннісний, когнітивний, особистісний та операційно-діяльнісний компоненти, які є найбільш значущими і такими, що суттєво впливають на ефективність процесу формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з населенням контрольованих прикордонних районів, а саме:*

забезпечення усвідомленого та зацікавленого ставлення курсантів до роботи з населенням контрольованих прикордонних районів у майбутній оперативно-службовій діяльності;

стимулювання бажання майбутніх офіцерів займатися самоосвітою;

забезпечення міжпредметних зв'язків у формуванні знань, умінь і навичок роботи з населенням прикордоння;

регулярний моніторинг якості підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з місцевим населенням;

залучення курсантів до колективного обговорення проблем взаємодії прикордонників з населенням прикордоння, складених на матеріалах реальних життєвих ситуацій.

9. *Використовувати традиційні та нетрадиційні форми організації навчального процесу.*

Для формування відповідних умінь і навичок, тобто *операційно-діялісного* компонента готовності до роботи з населенням контрольованих прикордонних районів, важливо забезпечити активне включення курсантів у процес опанування особливостей зазначеної роботи. Для того, щоб реалізувати установку курсантів на активність у навчальному процесі, варто використовувати, окрім традиційних, активні методи навчання, зокрема проблемні, які відрізняються від традиційних вагою та місцем проблемної ситуації в структурі навчальної діяльності, метод ділових ігор (для набуття професійних умінь і навичок роботи з населенням прикордоння), а також

аналізу конкретних ситуацій. Зазначені методи передбачають опанування професійних знань не лише аудиторно, а й шляхом самостійного вирішення поставлених викладачем проблем, що містять дидактично обґрунтовані та відповідно підібрані ситуації.

10. *Організовувати педагогічний моніторинг, тобто постійне спостереження за процесом формування у курсантів готовності до роботи з населенням контрольованих прикордонних районів.* Педагогічний моніторинг передбачає порівняння методом контрольних зрізів досягнутих результатів навчання, а також їх порівняння з тими, які планувалося досягти на початку вивчення. Метою педагогічного моніторингу є: по-перше, оптимізація процесу навчання; по-друге, забезпечення правильного визначення результатів освіти. Контроль під час формування готовності курсантів до роботи з місцевим населенням слід розглядати не як перевірку якості засвоєння за кінцевим результатом навчальної діяльності, а як орієнтовну основу щодо правильного вирішення ними навчального завдання. Контроль має бути спрямовано на діяльність курсанта і на контроль взаємодії курсантів та викладачів.

Крім того, потрібно пам'ятати, що чим частіше перевіряється й оцінюється робота курсанта, тим цікавіше йому працювати. Чим частіше курсант відповідає, чим частіше він дізнається, правильно чи неправильно він зрозумів, вирішив, зробив, тим цікавіше йому вчитися. І навпаки, якщо курсант готовий відповісти, а його не запитують, то в нього виникає відчуття, що він даремно вчив. Покращити ситуацію певною мірою можуть допомогти різноманітні способи ущільненого опитування, індивідуальні завдання на картках, короткі самостійні роботи, дидактичні тести.

Варто зазначити, що якщо використовувати індивідуальний підхід до оцінки навчальних успіхів майбутніх офіцерів, забезпечити ефективність контролю, його систематичність, системність, оптимізацію, гласність та всебічність, то можна досягти ефективності педагогічного контролю. Важливо при цьому дотримуватись етичних норм і професійної спрямованості контролю, що потребує цільової підготовки науково-педагогічного складу.

11. *З метою формування в курсантів готовності до роботи з населенням контрольованих прикордонних районів максимально ефективно використовувати потенціал стажування в органах охорони державного кордону.*

Стажування повинно передбачати виконання курсантами завдань щодо роботи з населенням прикордоння під час виконання функціональних обов'язків посадових осіб у підрозділах охорони кордону. Тому важливо, щоб кожний курсант мав індивідуальне завдання на військове стажування щодо роботи з населенням контрольованих прикордонних районів. Основною метою індивідуальних завдань курсантам на стажування є вдосконалення вмінь та навичок з питань підготовки і проведення роз'яснювальних та профілактичних заходів з місцевим населенням на ділянці підрозділу охорони державного кордону, використання місцевого населення в оперативно-службовій діяльності, отримання оперативної інформації тощо. Після закінчення стажування всі курсанти повинні скласти звіт про результати виконання індивідуальних завдань.

12. *Забезпечувати розвиток у курсантів упевненості у своїх силах, віри в здатність вирішити будь-яке завдання, пов'язане з роботою з населенням контрольованих прикордонних районів. Ця віра в свої можливості має бути обґрунтованою. При цьому науково-педагогічному складу важливо пам'ятати, що переоцінка своїх можливостей курсантом є менш небезпечною, ніж недооцінка. Виняток із цього правила стосується лише курсантів із патологічно завищеною самооцінкою, що викладачеві звичайно вдається досить швидко виявити. Інша проблема полягає в тому, що завищена самооцінка може негативно позначитися на розвитку інтелекту і вдосконаленні професійної майстерності.*

Отже, для формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з населенням контрольованих прикордонних районів науково-педагогічному складу доцільно з урахуванням мети, завдань та принципів формування зазначеної готовності дотримуватися методичних рекомендацій,

зокрема: активізувати у курсантів мотивацію до діяльності, що пов'язана з роботою з мешканцями прикордоння; посилити спрямованість педагогічного процесу на розвиток пізнавальної активності курсантів; ширше використовувати завдання відкритого типу під час навчально-виховного процесу; упроваджувати інтерактивні методи навчання, які здатні покращити залучення курсантів до спільної з викладачем дослідницької діяльності; використовувати інтегративний і діяльнісний підходи; забезпечити широку участь курсантів у науково-дослідницькій роботі, а також усвідомлене та зацікавлене ставлення курсантів до роботи з населенням контрольованих прикордонних районів у майбутній оперативно-службовій діяльності; стимулювати бажання майбутніх офіцерів займатися самоосвітою; забезпечити міжпредметні зв'язки у формуванні знань, умінь і навичок роботи з населенням прикордоння, а також регулярний моніторинг якості підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з місцевим населенням.

Перспективами подальших наукових досліджень є: удосконалення змісту нормативного та варіативного циклів спеціальних навчальних дисциплін у контексті підготовки майбутніх офіцерів до роботи з населенням прикордоння; з'ясування можливостей діагностики у формуванні готовності до майбутньої професійної діяльності курсантів в умовах вищого військового навчального закладу; порівняльний аналіз досвіду професійної підготовки майбутніх офіцерів прикордонних відомств.

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Діденко О. В.